

1. ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛЕЙ ТА РОЗРОБКА ПРОЕКТУ МІСЬКОГО НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ

Створення моделі бібліотечно-інформаційного центру ДонНТУ розглядається як вирішення цілого комплексу питань, що стосуються організаційних, технологічних, кадрових, психосоціальних, фінансово-економічних та ресурсних питань, естетико-художньої концепції формування внутрішнього простору БІЦ та принципів його взаємодії з культурними та науковими установами міста. Тому для вирішення цих питань були визначені наступні теми теоретичних досліджень.

1.1 Дослідження, аналіз та вибір моделі бібліотечно-інформаційного центру

Зростаючі можливості комп'ютерних технологій змінили традиційне відношення до структури бібліотек - фокус уваги перенесено з традиційних друкованих документів на організацію доступу до світового павутиння електронних документів. Засвоюючи інноваційні технології, кожна бібліотека проходить 3 рівня (етапи) їх впровадження:

1. Модернізація: робити те саме, що і раніше, але більш ефективно.
2. Інновації: експериментувати з новими можливостями, які пропонують та забезпечують комп'ютерні технології.
3. Трансформація: фундаментальне змінення сутності організації на основі нових можливостей інформаційно-комунікаційних технологій.

На сьогоднішній день основна кількість бібліотек вищих навчальних закладів пройшла перші 2 етапи і стоїть на порозі 3-го - трансформації, що потребує кардинальних змін як в організації технології роботи бібліотеки, так і переосмислення її позиції в структурі університету, а для нашої бібліотеки - і в системі науково-інформаційних закладів міста [38].

З цього приводу написано багато робіт вітчизняними та зарубіжними спеціалістами в області бібліотечної справи. Але на сьогоднішній момент ні в Україні, ні за кордоном не існує універсальної моделі бібліотечно-інформаційного центру, але у будь-якому випадку він позиціонується як інтегрований інтелектуальний простір, заповнений різноманітними інформаційними ресурсами та засобами інформаційної взаємодії, який виконує роль генератора інформаційно-освітнього та соціально-культурного середовища університету.

Існуючі на цей час технологічні моделі бібліотек, що отримали статус бібліотечно-інформаційних центрів, мають гібридну структуру і відрізняються поміж собою набором

компонентів: номенклатурою обладнання, асортиментом послуг, структурою інформаційних ресурсів (тобто наявністю друкованих, електронних документів, інформаційно-комунікативних технологій) в яких частина електронних документів постійно збільшується і які формують новий специфічний інформаційний ресурс - медіатеку.

До розгляду пропонується декілька моделей БЩ, розроблених відомими спеціалістами в області інформаційно-комунікаційних технологій та моделі, що склалися у процесі практичної діяльності в окремих країнах, установах та закладах.

1. Бібліотека – центр інформаційної грамотності. Таку модель пропонують бібліотеки європейських вищих навчальних закладів, акцентуючи свою діяльність на педагогічному аспекті. Це центри електронного навчання інформаційній культурі, як своїх викладачів та студентів, так і спеціалістів інших галузей, використовуючи Інтернет-технології та заробляючи при цьому гроші (Каролінський університет, Швеція).
2. Бібліотека - інформаційний ресурсний центр, банк ідей, виконує функції інститутських репозитаріїв, місце для демонстрації та збереження всієї наукової продукції: дисертацій, наукових тез, звітів НДР, матеріали конференцій, препринти (заклади Швеції, Росії, Хорватії).
3. Бібліотеки - медіатеки, відмова від назви «бібліотека» (Франція). Термін «медіатека» розповсюджується на усі види документів, в т.ч. і надруковані, кількість яких у фонді близько 70%, інші 30% - аудіовізуальні та електронні. Але, пропагування друкованої продукції ведеться дуже активно [87].
4. Бібліотека - інформаційний медіацентр - ця модель притаманна багатьом університетам нашої країни, обумовлена переходом на новий рівень інформатизації з використанням інформаційно-комунікаційних технологій вищого рівня. У такому варіанті структура «медіатеки» припускає наявність традиційних друкованих документів, електронних документів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [66].
5. Бібліотека-інфополіс - модель майбутнього українських вчених НБУВ: Л.Костенко, М.Сороки, В.Копаньєвої [49, 71,74].
6. Бібліотека — науково-освітній інформаційний центр, який містить:
  - безпосередньо бібліотеку з домінуванням документаційних потоків на електронних носіях з виділенням у бібліотечній сфері центрів-генераторів інформації;
  - наукова установа, яка буде генерувати нові знання;
  - інформаційно-аналітичний центр;

- навчальний заклад;
- культурологічна установа.

Місія такої бібліотеки - стати інформаційним осередком суспільних інституцій (наукових, виробничих, освітніх та культурологічних), інтегрованою ланкою інформаційної сфери суспільства.

7. Бібліотека - інформаційний інтелектуальний центр - модель університетських бібліотек США. Така модель розглядається як стратегічний актив університету, який забезпечує інтелектуальне лідерство і проводить інформаційні дослідження у напрямку розповсюдження знань. Її місія - спонукати користувачів до вивчення, дослідження, проведення експертизи якості інформаційних ресурсів та послуг, до співробітництва у процесі підвищення якості цих послуг.

Якщо виходити із передбачуваної концепції бібліотеки, яка буде обслуговувати читачів усього міста, потрібно визначитись, на якого читача повинна бути орієнтована бібліотека і відповідно формувати структуру фонду, визначати задачі та враховувати наявність у місті потужних інформаційних структур:

1. Центральна науково-технічна бібліотека Міністерства вугільної промисловості, яка є депозитарієм літератури з гірничої справи і на даний момент відчуває великі труднощі з фінансуванням, яка у свій час відіграла велику роль у забезпеченні наукового та студентського контингенту міста технічною літературою з гірничої справи.
2. Обласна наукова бібліотека ім. Н.К.Крупської, фонди якої мають універсальний характер і розраховані на будь-якого читача. Вона забезпечує, також, інформаційно-правову підтримку міської адміністрації.
3. Донецький регіональний центр УкрІНТЕІ, який існував до 90-х років, фонд якого було передано до НДЧ ДонНУ у зв'язку з розформуванням. Зараз він функціонує як відділ патентно-ліцензійних досліджень та містить старі документи спецвидів нормативно-технічної документації, які не поповнюються новими, і патентні документи, що постійно комплектуються та поновлюються.
4. При НДЧ ДонНТУ існує відділ інтелектуальної власності та патентно-ліцензійних досліджень з великим ретроспективним фондом патентних документів, який постійно поповнюється.

Велика частина фондів цих установ дублюють фонди НТБ ДонНТУ (окрім патентів), тому наша бібліотека може заявити себе як центр науково-технічної інформації та обслуговувати студентів технічних спеціальностей всіх ВНЗ та технікумів, співробітників наукових та виробничих організацій міста, координуючи свою діяльність з

вищезазначеними організаціями. При цьому необхідно вивчити фонди наукових та проектно-дослідницьких організацій міста для координації комплектування сектору спецвидів НТД та виділення його в самостійний підрозділ.

На сьогоднішній день при ДонНТУ заснований «Навчально-консультаційний центр для студентів з обмеженими фізичними можливостями». Корегуючи комплектування, бібліотека повинна враховувати специфіку цього центру для забезпечення його потрібними інформаційними матеріалами, організувати спеціальний відділ обслуговування з необхідним переліком специфічних послуг (попереднє замовлення, МБА, дистанційна освіта і т. ін.).

Практично, майже кожна бібліотека ВНЗ має всі ознаки БЩ відповідно до структури інформаційних ресурсів, постійно збільшуючи в своєму фонді відсоток електронних документів (медіа) та включаючи в свою назву термін "медіатека". Але майже всі відомі спеціалісти бібліотечної справи мають думку, що відмовлятися від терміну "бібліотека" не варто, тому що сутність бібліотеки, як зберігача інтелектуального спадку суспільства повинна залишатися.

Під час трансформації (незалежно від обраної моделі), бібліотека ДонНТУ повинна буде вирішувати питання різноманітного характеру.

1. Організаційні

- розробка нової структури бібліотеки та реорганізація її підрозділів;
- перерозподіл штату відповідно нової структури;
- введення в штат фахівця з реклами та маркетингу, співробітника по зовнішнім зв'язкам; збільшення у штаті інженерів - фахівців у галузі комп'ютерних технологій;
- підготовка фонду до переміщення в нову будівлю, його перерозподіл, розробка необхідної документації;
- розробка та визначення форми транспортних засобів спільно зі спеціалістами кафедр університету та вирішення з адміністрацією фінансових питань;
- підготовка приміщень до прийому фонду: збірка, встановлення стелажів, введення в дію ліфтів;
- переміщення фонду - пакування, транспортування, передача, розстановка в новому приміщенні.

2. Технологічні

- реструктуризація фондів, координація комплектування відповідно до прийнятої структури бібліотеки;

- вдосконалення обслуговування читачів з використанням сучасних форм бібліотечних сервісів та інформаційно-комунікативних технологій;
- розробка технологічних документів на основні процеси роботи відповідно до прийнятих технологічних рішень;
- підвищення кваліфікації персоналу;
- координація роботи центру з науковими бібліотеками міста (ВНЗ, ОУНБ ім. Н.К. Крупської, ЦНТБ, бібліотеками науково-дослідницьких установ міста);
- участь в корпоративних проектах каталогізації бібліотек міста, України, Росії;
- впровадження рекламно-маркетингової та фандрейзингової діяльності бібліотеки з метою пропагування своїх послуг.

3. Ресурсні:

- обладнання приміщень нової бібліотеки системою контролю за збереженням фонду - "електронними воротами", системою ідентифікації книжок;
- забезпечення необхідною кількістю комп'ютерів та оргтехніки, створення сучасної інформаційно-комунікаційної системи;
- обладнання приміщень бібліотеки приладами та засобами забезпечення контролю та підтримки нормативного санітарно-гігієнічного стану повітряного середовища приладами знепалювання та знезаражування фонду.
- обладнання приміщень бібліотеки транспортними засобами для переміщення фонду, механізація трудомістких процесів.

Звичайно, ще не всі бібліотеки звикли до використання інноваційних технологій в своїй практиці, а їх стрімкий розвиток потребує переходу на істотно новий рівень. Але, якщо бібліотеки намагаються залишитися посередником на інформаційному ринку, вони повинні зрозуміти, що з кожним роком інтенсивність змін в інформаційному середовищі буде зростати, тому з кожним роком будуть зростати вимоги до адаптивності та рухливості бібліотечних технологій.

Останнім часом у розвитку інтернет-технологій сталася революція, яка отримала назву «Веб-2.0» - веб-технології другого покоління. Це не якась конкретна технологія, це просто узагальнена назва - термін для сукупності прогресивних технологій, методів та підходів для побудови інформаційних відношень в Інтернеті. З'явився термін «Library-2.0» для позначення прогресивних технологій бібліотечного сервісу [104].

Філософія «L 2.0» повністю побудована навколо потреб користувача, його інтересів, очікувань та прагнень. Вона має на увазі комплексні зміни та модернізацією бібліотечного обслуговування, нові методи та принципи взаємодії з читачем в умовах

постіндустріального суспільства - цифрову еру. Тобто, пристосування бібліотеки до своїх користувачів «червоною стрічкою» проходить через усі її принципи та положення.

Філософія «Веб-2.0» та принципи її побудови розглядаються в окремому дослідженні цієї роботи.

Наявність в структурі бібліотеки такого підрозділу як медіатека, передбачає значне збільшення у фонді кількості електронних документів на різних магнітних носіях та можливість їх використання. В світі зараз існує близько 50 доступних форматів електронних книг (e-book), книжковий ринок США пропонує 110 тисяч назв таких книг. В 2006р. видавництво Springer оголосило про нову платформу з більш ніж 10 тис. назвами. e-book. Розробляються та покращуються стандарти та формати e-book, технології та пристрої для їх видання та читання, в т.ч. електронні версії підручників. Крім відомих нам записів на CD, DVD, CDRV з'явилась форма електронної книги на електронному папері, книги з рідкокристалічними дисплеями, книги з дисплеями на рідких кристалах і т. ін. [54, 81]. Можна читати саму книгу на електронному папері за допомогою спеціальних пристроїв. Наявність в медіатеці великого фонду такої специфічної літератури, яка вимагає відповідного комп'ютерного оснащення та вміння працювати з нею, вимагає необхідної кількості інженерних працівників.

В зв'язку з цим необхідна зміна ставлення до відділів інформаційних технологій, які традиційно були відділами підтримки та "підкручування гайок" та залишалися в тіні. В процесі трансформації, коли рівень кваліфікації бібліотечних співробітників будь-якого відділу у сфері інформатики та комунікативних технологій повинен бути не нижчий, ніж знання бібліотечної справи, роль відділу інформаційних технологій повинна підвищуватися, а кількість інженерних працівників - фахівців з комп'ютерних технологій - збільшуватися.

Необхідно зазначити деякі питання дизайну бібліотеки, тобто проблеми візуальної культури, які мають безліч аспектів. Під час надання користувачеві традиційного продукту бібліотеки - книг, необхідно враховувати, що ми маємо справу з іншим поколінням користувачів, яке виросло на новій візуальній культурі. Сучасна техніка - TV, ПК, телефони - з дитинства привчають людину сприймати світ через призму рухомої картини; плоский статичний текст сприймається нею як двомірна конструкція, з якої вона декорує інформацію про навколишній тривимірний простір. Сама традиційна бібліотека, оформлення якої здебільшого носить функціональний характер, орієнтується на плоскі поверхні рядів стелажів, стендів, столів в читальному залі. Домінуюча візуальна монолітність, відсутність динамізму, посилюється мінімізованим і часто невмілим використанням кольорової гами. Тому, вирішуючи питання створення свого привабливого

образу, бібліотеки повинні не тільки покращити оформлення приміщення, але проектувати, конструювати простір, сприймаючи його як нову візуальну реальність зі своїми специфічними законами.

Велике значення зараз набуває культура обслуговування в бібліотеці. Необхідне навчання персоналу технологіям ділового спілкування, яке включає зовнішній вигляд, культуру та психологію спілкування. Бібліотекар - це публічна людина, яка постійно налагоджує особисті контакти з читачами, діловими партнерами, представниками різних установ, організацій.

Необхідно, також, поширення комунікативної функції бібліотеки. Сьогодні на провідне місце виходить соціальне партнерство бібліотеки з різноманітними структурами - державними, громадськими, приватними, з населенням міста в цілому. Тому, актуальним є залучення професійного співтовариства до нових засобів візуальної комунікації - ЗМІ, місцевих каналів TV та радіо. Використання сучасних комп'ютерних технологій забезпечує позиціонування бібліотеки, як енергійної установи, що перебуває у пошуку нових шляхів розвитку.

Питання дизайну бібліотечних будівель та комунікативних функцій бібліотеки розглядаються в окремих дослідженнях.

Існує безліч сучасних технологій які зараз можна використовувати в бібліотечній практиці. На сьогоднішній день нам необхідно визначити певну модель нашого бібліотечно-інформаційного центру і, виходячи з цього, вирішувати усі вищезазначені питання, що стоять на шляху перетворення.

1.2 Розробка концепції внутрішнього простору бібліотеки

Одним із завдань процесу трансформації виступає питання розробки дизайну майбутнього бібліотечно-інформаційного центру. Принципи планувальних, архітектурних та дизайнерських рішень будівництва бібліотечних будівель були сформовані ще в епоху античності, коли бібліотеку сприймали як особливий заклад, який виконував функцію збереження духовної спадщини народів. Римський архітектор Вітрувій першим сформулював ці принципи, які не втратили своєї актуальності до сьогодення.

- Фасад бібліотечної будівлі повинен виходити на схід, завдяки чому читачі мають природне освітлення та можливість працювати в бібліотеці в самий світлий час доби в найбільш сприятливих умовах.

- Розташування фасаду будівлі таким чином дає можливість усунути негативні природні впливи на фонди бібліотеки, в першу чергу вітру, та пов'язаної з ним вологості, тобто забезпечення принципу збереження бібліотечних фондів.

В усі часи бібліотека як суспільний інститут займала в житті суспільства особливе місце, мала дуже високий статус у свідомості людей. Відповідно до цього склалися наступні принципи бібліотечної архітектури, які і сьогодні не втратили свого значення: бібліотечна будівля повинна бути дуже гарною, розташовуватися в самому центрі міста, до її проектування залучаються кращі архітектори свого часу.

Починаючи з XVI ст., з епохи Бароко, відношення до простору бібліотеки змінюється; бібліотека повинна бути не лише гарною - їй надається виховна функція, вона повинна активно впливати на читача бібліотеки. Це досягається оформленням залів - мальовничі панно, портрети видатних попередників, різноманітні експонати (глобуси, мапи, годинники). Такі засоби оформлення ніби запрошували читача до освітньої подорожі в часі та просторі.

В XIX ст. принципи гарних інтер'єрів та виховного впливу на читача вступили у протиріччя з необхідністю створення умов збереження фондів, які на той час різко збільшилися в обсязі. Пошук принципово нових рішень по відношенню до наукових бібліотек був націлений, в першу чергу, на створення зручних та містких книгосховищ. На розвиток бібліотечної архітектури починають більше впливати самі бібліотекарі та, в першу чергу, керівники бібліотек, особливо наукових, які були видатними, освіченими та талановитими людьми (М.І. Лобачевський, В.І. Соболевський). В будівництві книгосховищ почали активно застосовувати металеві конструкції (Отто Харвіг, Анрі Лабруст, Антоніо Паніці), створювати унікальні архітектурні форми. В Росії це архітектори Є.С. Воротилов, В.А. Щуко, В.Г. Гольфрейх та Ф.О. Шехтель.

Наприкінці XIX - на початку XX ст. сформувалися принципи бібліотечного функціоналізму по відношенню до організації приміщень книгосховищ та читальних залів (з урахуванням умов протипожежної безпеки). Епоха функціоналізму в бібліотечній архітектурі настала на початку 1930-х років. Ідеологом бібліотечного функціоналізму та найбільш активним послідовником на практиці став фінський архітектор Алвар Аалто. Особлива увага при будівництві та оформленні внутрішніх приміщень надавалася не тільки освітленню та навантаженню книгосховищ, але, перш за все, комфортності для читача, майже весь фонд надавався у відкритому доступі. У деяких представників цього напрямку функціоналізм поєднувався з яскравими зовнішніми рішеннями бібліотечних будівель (бібліотека у вигляді пташки - м. Тампере, або у вигляді книги), не завжди виправданими, а інколи зовсім невдалими. В деяких бібліотеках зовнішня оригінальність

рішень не забезпечувала оптимальних умов для збереження, вентиляції приміщень, освітлення.

Функціоналізм у відношенні бібліотечних будівель означає наступне: в даній будівлі може розташовуватись тільки бібліотека і ніякий інший заклад, а саме науково-технічна та бібліотека ВНЗ. Будівля бібліотеки створюється з максимальним урахуванням специфіки конкретної бібліотеки та її призначення. В процесі розвитку великих наукових та публічних бібліотек, межа між ними почала стиратися. Великі обласні бібліотеки, які мали універсальний фонд, почали наближатися за характером функцій до наукових; наукові, а саме бібліотеки ВНЗ, які виконували виховну, просвітницьку та педагогічну функції, набувають характеру культурних центрів з приміщеннями, призначеними для проведення виставок, лекцій, концертів, презентацій, культурно-просвітницьких заходів. Але, незалежно від типу бібліотеки, кожна з них зацікавлена в розширенні кола читачів та претендує на статус наукового та культурного центру свого регіону, обслуговуючи усі категорії читачів міста.

Можна сказати, що будівля нашого бібліотечно-інформаційного центру відповідає традиційним принципам архітектури: вона розташована в центрі міста, в гарному місці, упродовж всього дня має природне освітлення. Проект будівлі не є типовим, його створювала відома фірма регіону, яка використовувала для прикладу оригінальний проект Магдебурської бібліотеки. Бібліотечно-інформаційний центр має великий виставковий зал та зал для проведення культурно-масових заходів. Активна частина фонду буде надана у відкритому доступі, інша частина буде зберігатися в книгосховищах, обладнаних вентиляцією, системами контролю та підтримки необхідних параметрів температури, пилу та вологості, які забезпечують збереження фонду. Приміщення бібліотеки має багато вільного простору, відкритого для природного освітлення. Функціональність бібліотеки з урахуванням законів дизайну забезпечує користувачеві комфортні умови для роботи.

На жаль, беручи до уваги відсутність досвіду в рішенні питань дизайну, робота почалась без розробки необхідної дизайн-програми, яка передбачає використання системного підходу в моделюванні складних об'єктів. Цей метод передбачає розробку естетико-художньої концепції об'єкта та його програмно-цільову організацію.

Тому, вирішувати питання дизайну нашого центру доводиться "post factum", в межах вже реально існуючої будівлі та розраховуючи на професійну допомогу спеціаліста-дизайнера.

Сучасні тенденції оформлення приміщень бібліотек передбачають "вільне планування", що припускає розмежування значної частини простору в межах поверху нестационарними перетинами, в основному елементами бібліотечного обладнання та

меблями. Тому, спільна задача професійного дизайнера та бібліотечних співробітників полягає в здійсненні принципу вільного планування приміщень, з дотриманням послідовності бібліотечних технологій, розміщення необхідного обладнання, з урахуванням існуючих норм і правил охорони праці, використовуючи закони та форми художнього дизайну. Але при цьому не завжди враховуються інтереси користувача. Це відбувається у зв'язку з обмеженим розумінням бібліотечної функціональності тільки як її задоволення умовам технологічних процесів. На погляд відомих сучасних спеціалістів в галузі бібліотечних технологій, зацікавленість читача має представляти психолог. Тільки психолог професійно володіє розумінням ролі мотивації, концентрації уваги та інших психологічних категорій в сприйнятті читачами і бібліотекарями архітектурного простору та їх поведінки в оточуючому просторі.

З позиції читача психологом мають бути розглянуті майже всі процеси обслуговування в бібліотеці і це повинно базуватися на доброзичливому відношенні до користувача всієї бібліотечної технології та оточуючого середовища. Рекомендації психолога можуть охоплювати загальні умови архітектурного середовища, які впливають на концентрацію уваги, поведінку в різноманітних ситуаціях, урахування психологічного поєднання читачів, їх психологічну мобілізацію для роботи в бібліотеці, психологічну підтримку спілкування бібліотекарів та читачів і т. ін. Справа архітектора - втілити результати психологічних досліджень та рекомендації психолога в архітектурно-художніх рішеннях, які він приймає.

Відкриваючи бібліотеку для всього міста, тобто для великого загалу читачів, та заявляючи про себе як публічний культурний центр, використовуючи велику частину простору як місце для дозвілля, треба враховувати потреби наших основних читачів - вчених, викладачів, аспірантів, студентів усіх курсів. Цьому контингенту дуже часто необхідно працювати зі спеціальною літературою, цінними, рідкісними документами, які не надаються у відкритий доступ і використовуються лише з дозволу та в спеціалізованому приміщенні. Тобто повинні бути обладнані спеціальні читальні зали з високим ступенем комфортності та контролю для збереження найбільш цінних видань.

Принципово приміщення будь-якої бібліотеки можна розмежувати на дві зони: читацьку та внутрішню (функціонально-технологічну). В планувальних рішеннях необхідно передбачати розмежування всіх приміщень бібліотеки на зони "до контролю" та "за контролем", та передбачити службовий вхід.

Виходячи з функціонального призначення, приміщення бібліотеки поділяються на:

1. приміщення обслуговування читачів;
2. приміщення зберігання фондів;

3. службові та допоміжні приміщення;
4. приміщення адміністративно-господарчого апарату.

Приміщення для обслуговування читачів:

1. Читальні зали необхідно передбачати місткістю не більше 100 читацьких місць, вони не повинні бути прохідними для інших функціональних груп. Їх планування повинно забезпечувати можливість контролю за розміщеними в них фондами відкритого доступу та спостереження за читачами з робочого місця чергового бібліотекаря. Розмежування вільного простору на окремі відсіки та приміщення необхідно здійснювати за допомогою нестационарних огорожувальних елементів: бібліотечного обладнання, легких перегородок, декоративних решіток;
2. Науково методичний відділ потрібно розташовувати у вестибюльній групі, поблизу лекційного залу – аудиторії;
3. Зал та приміщення довідково-інформаційного апарату потрібно розташовувати в зручному зв'язку з вестибюлем, не вище другого поверху, в комплексі з приміщенням демонстрації нових надходжень та спеціалізованого довідково-бібліографічного відділу; при цьому необхідно забезпечити зручне сполучення з читальними залами;
4. Аванзали повинні розташовуватися перед читальними залами, припускається їх об'єднання в один загальний. Кафедри видачі та приймання літератури розташовуються в аванзалі і повинні бути пов'язані безпосередньо з книгосховищем;
5. Приміщення тематичних виставок повинні розташовуватися при вестибюльній групі. Принципово важливо розмежувати шляхи користувачів бібліотеки та зацікавлених відвідувачів, які не є постійними читачами. Ці потоки не повинні перетинатися зі шляхом персоналу бібліотеки та шляхом книги;
6. Особливе значення мають приміщення, функціонуючі в зонах, що призначені для широкого кола відвідувачів бібліотеки. Є досвід, коли при бібліотеці може функціонувати культурний центр, який включає картинну галерею, театр, музей та навіть симфонічний оркестр і мати багатофункціональний зал;
7. Приміщення кафе або буфету повинні розташовуватися неподалік від зони відпочинку.

Приміщення зберігання фонду:

1. Основне сховище повинно мати зручний зв'язок з кафедрами видачі, відділом обробки, відділом реставрації та гігієни фонду;
2. Припускається розміщення обмінного та резервного фондів в окремому

приміщенні;

3. Частина сховища, яка призначена для зберігання великогабаритних матеріалів (креслення, мапи, газети), дозволяється розміщувати в окремому приміщенні;
4. Службові приміщення відділу зберігання слід розташовувати суміжно зі сховищем;
5. Прохід через приміщення збереження фондів бібліотеки і розміщення в них робочих місць співробітників інших функціональних відділів не дозволяється;
6. Приміщення обладнується металевими, дерев'яними стаціонарними або пересувними стелажми, встановлюються згідно з умовами санітарних норм.

Бібліотечно-виробничі приміщення:

1. Приміщення відділів комплектування, наукової і технічної обробки та організації каталогів, службового каталогу повинні об'єднуватись в єдиний комплекс і розташовуватися на нижніх поверхах будівлі.
2. В бібліотеці обов'язково має бути оснащена кімната відпочинку для співробітників. У великих бібліотеках такі приміщення повинні ще бути при великих підрозділах.

Бібліотечний інтер'єр, так само як і весь бібліотечний простір в цілому, слід розглядати як простір відкритий, вільно організований та динамічно мінливий. Саме гнучкий, не монументальний варіант інтер'єру, який засновується на використанні так названих модульних конструкторських систем з мінімальною кількістю внутрішніх несучих стін.

Велику увагу слід приділяти освітленню бібліотек, у т.ч. вестибюлей, холів, сходів, переходів. Темне приміщення призводить вкрай негативне враження. Обов'язковим є поєднання природнього та штучного освітлення. Приміщення, в яких проводяться виставки, повинні мати додаткові джерела освітлення. В читальних залах необхідно забезпечувати робочі місця читачів настольними лампами. Найбільш рівномірне освітлення, з точки зору спеціалістів, досягається при використанні стелі, яка освітлюється спеціальними лампами. Світильники над столами слід робити підвісними з цілеспрямованим освітленням робочої зони. Стелажі відкритого доступу оснащуються спеціальними світильниками, світло яких націлено на полки з книгами, що дуже зручно як читачам, так і бібліотекарям. Вибором та розташуванням світильників певного типу можна не тільки створити оптимальні умови для роботи, але й домогтися естетичного ефекту. Необхідне освітлення досягається поєднанням різного типу світильників, верхнього та місцевого освітлення, націленого та розсіяного світла.

Особливе значення для бібліотечного інтер'єру має кольорове рішення оздоблення бібліотеки. Кольорова гама повинна відповідати загальному архітектурно-

композиційному рішенню інтер'єру з урахуванням фізіологічного впливу кольору та сприяти покращенню освітлення бібліотеки. Вірно підібрані кольори сприяють підвищенню активності розумової діяльності, зниженню втомленості, створення певного настрою, покращенню загального стану здоров'я. Але підхід повинен бути комплексним, потрібно продумати кольорову схему бібліотеки, яка буде характеризуватися відношенням основних площин (стеля, стіни, обладнання), допоміжних (колони, підлога, допоміжні види обладнання) та акцентуючих (поверхня малої площі забарвлення).

Кольоровий дизайн бібліотечних приміщень протягом часу набував певних змін. Протягом ХХ ст. відбувся перехід від темних відтінків деревини та світлої стелі до майже безкольорових бібліотечних приміщень з жовтувато-коричневими стінами та забарвленням обладнання неясних кольорів. Пізніше переважили тони землистого відтінку, але до кінця століття перемогли яскраві жваві кольори. В багатьох приміщеннях виросла кількість обладнання білого кольору, яка підкреслювалась живою зеленню рослин та яскравими тонами інших елементів інтер'єру. Відомо, що певний колір може як привертати, так і відволікати увагу читачів. Саме колір надає інтер'єру індивідуальний вигляд. Бібліотека, яка виступає в ролі інформаційного центру та активно привертає до себе користувача, повинна використовувати в інтер'єрі гарно оформлені та добре освітлені інформаційні стенди. На абонементних, навпаки, необхідно використовувати більш приглушені тони. Необхідно використовувати властивість темних та світлих відтінків, візуально розширювати, звужувати, подовжувати чи вкорочувати приміщення. Можна використовувати нетрадиційні рішення у внутрішніх приміщеннях, позбавлених освітлення - наприклад, яскрава кольорова пляма на фоні однотонних стін, шаф. Забарвлення можна використовувати для так названого "кольорового кодування" окремих частин приміщення бібліотеки, при цьому гама кольорів не повинна бути хаотичною. Якщо бібліотека розташована в анфіладі приміщення, то потрібно чергувати ділянки з більш яскравим забарвленням з ділянками, забарвленими в м'які пастельні тони.

Сучасні вимоги до інтер'єру передбачають використання в оформленні таких легких тонів, як світло-зелений, салатний, блакитний, золотий, жовтий, рожевий. Стеля завжди фарбується у світлі тони. З урахуванням цього підбираються допоміжні тони та відтінки, які гармонують (темно- та світло-коричневі, світло-бежеві). Ця гама дозволяє уникнути як дратівливої монотонності, так і надмірної яскравості. Теплі кольори не тільки викликають відчуття тепла, але й піднімають активність та моторну діяльність, що дуже важливо в інтер'єрах наукових та спеціальних бібліотек, де необхідно налаштуватися на тривалу плідну творчу роботу.

Цікавий досвід кольорових рішень інтер'єрів німецьких бібліотек. Тут зазвичай переважає будь-який спокійний колір: зелено-салатовий, сіро-блакитний, який повторюється в меблях, шторах з такими самими різноманітними відтінками. На цьому фоні іноді контрастно виділяються червоні, жовті, фіолетові меблі. Такий прийом піднімає настрій та тонус.

Враховуючи розташування приміщення відносно частин світу, можна запропонувати певне кольорове оформлення. Наприклад, якщо приміщення орієнтоване на південь чи схід, використовують холодні тони (блакитний, зелений), якщо на північ або захід - теплі (золотий, жовтий). Також важливий вибір підлогового покриття. Останнім часом активно почали використовувати килимові покриття, особливо синтетичні, які можна прибивати або приклеювати. Їх кольори можуть бути різноманітними, це залежить від всієї кольорової гами інтер'єру.

Тривалість заняття читачів та повсякденна праця бібліотекарів вимагає певної фізичної, психічної, розумової та емоційної напруги. Використання елементів технічної естетики при формуванні інтер'єру сприяє створенню приємної обстановки для ефективної роботи читачів та співробітників бібліотеки, залученню та естетичному вихованню читача. Згідно даних соціологічних досліджень, які проводились серед читачів, 82% опитаних підтвердили той факт, що кольорове оформлення інтер'єру спричиняє компенсуючий вплив на емоційну та розумову напругу.

Рослини є необхідним функціональним елементом інтер'єру бібліотеки, а їх художні та декоративні властивості надають приміщенню особливе тепло та аромат природи, вони не тільки прикрашають приміщення, але й сприяють підтриманню в ньому стійкого своєрідного мікроклімату. Розташування рослин може впливати на сприйняття простору як горизонтально, так і вертикально. Так, в'юнкі рослини, що спрямовані до верху, можуть створити відчуття більш високої стелі. Їх доцільно використовувати в холах, вестибюлях. За допомогою рослин, їх раціонального групування, можна розмежувати приміщення на зони без використання будівельних огорожувальних елементів. Для цього слід використовувати ґратчасті перегородки, секційні пересувні квітники, які об'єднуються з журнальними столиками, кріслами. Розташовувати рослини слід на спеціальних напольних підставках різноманітної форми, не можна використовувати для їх розміщення бібліотечні меблі та обладнання.

Використовуючи зелені рослини, слід враховувати їх природне походження. В принципі, в бібліотеках можуть використовуватись кімнатні рослини різних кліматичних зон, водні рослини (в основному ті, що використовуються в акваріумах).

Саме існування акваріума в бібліотеці цілком припустиме і навіть бажане, тому що у поєднанні з іншими рослинами він створює особливий, неповторний природний декор, що вписується в інтер'єр бібліотеки. Якщо в бібліотеці великі вікна, квіти можна розташовувати на підвіконнях. На стінах добре було б розташовувати ампельні (в'юнкі рослини, що висять). Рослини не тільки прикрашають інтер'єр, але й прекрасно зволожують повітряне середовище, очищує його від пилу. Під час вибору рослин слід враховувати той факт, що деякі рослини погано сприймаються людьми, які схильні до алергії.

Велике значення під час оформлення інтер'єру бібліотеки приділяється підбору меблів та обладнання. Особливості бібліотечного обладнання обумовлені його функціональним призначенням. Рухомість та легка заміна частин, простота, комфорт, витонченість, велика міцність - основна вимога до бібліотечних меблів. Столи, стільці, вітрини для виставок, книжкові та каталожні шафи, стелажі потрібні не лише для організації технічних процесів, але виступають як важливий елемент інтер'єру бібліотеки. В проектуванні бібліотечних меблів домінуючими принципами є: максимальна функціональність, конструктивна простота, низька ціна, модульність, можливість пристосування до різноманітних декоративних потреб інтер'єру.

На даний момент існують великі фірми-виробники меблів, які випускають сучасне бібліотечне обладнання, як типові варіанти, так і за індивідуальними дизайнерськими розробками. Кожна бібліотека індивідуальна та має свої задачі, робота дизайнера повинна враховувати її структурні та функціональні особливості.

Сучасна організація робочих місць бібліотекаря - так звані автоматизовані робочі місця (АРМ) - передбачає оснащення їх персональними комп'ютерами та зручним обладнанням., що складає своєрідний комплекс технічних та програмних засобів, які призначені для виконання певних технологічних бібліотечних процесів.

Велику роль у психологічному розвантаженні читачів та бібліотечного персоналу мають куточки для відпочинку, які витримані у сучасному стилі, з невеликим столиком та м'якими меблями. Також, там можна розташовувати інформацію для читачів.

В цілому, бібліотечні меблі та їх розташування повинні бути в гармонії з загальною архітектурою будівлі, дизайном її приміщень.

Під інформаційним дизайном розуміють вироблення повноцінної знакової системи графічних, образотворчих, мовних, звукових та інших символів бібліотеки. Це уявлення базується на тому, що людина сприймає оточуючий світ перш за все очима. Інформація надходить до неї у вигляді візуальних сигналів, які кожен розуміє по-своєму. Для

однозначної інтерпретації певних візуальних сигналів необхідний посередник або "візуальний комунікатор", яким являється дизайнер-графік.

Під час оформлення інтер'єру важливо визначити, в першу чергу, систему інформаційних показників як для читачів, та і для бібліотекарів. Оформлення повинно розпочинатися з фасаду будівлі; система координатних показників в середині приміщення повинна виграти роль путівника. Дуже ефективно оснащення вестибюльної зони бібліотеки плазмовими екранами для інформування читачів про новини бібліотеки, заходи та режими обслуговування.

Під час розробки інформаційного дизайну бібліотеки, що створює певний імідж бібліотеки, необхідно використовувати такі його елементи: фірмовий знак (словесний, образотворчий, об'ємний, звуковий, комбінований), логотип (фірмовий шрифтовий напис), фірмовий лозунг (слоган), фірмовий колір (кольори), фірмовий комплект шрифтів та стиль одягу та інші елементи: друкована реклама бібліотеки, фірмові бланки, конверти, службові посвідчення і т. ін.

Бібліотеки намагаються сформувати свій власний стиль, але відсутність необхідних засобів, досвіду та професійної допомоги спеціаліста не дозволяють зробити повноцінну роботу в цьому напрямку. Бібліотечний дизайн повинен вирішувати більшість проблем естетичного, емоційного, психологічного та технічного характеру. Саме тому дизайнери повинні працювати в тісній творчій співпраці з інженерами, дизайнерами-флористами, дизайнерами меблів. Тільки за таких умов бібліотека перестане бути лише сховищем, складом книг для читачів, але й набуде свій індивідуальний неповторний вигляд, яким будуть захоплюватись сучасники і нащадки.

1.3 Розробка психосоціальної та іміджевої політики бібліотеки

Розуміння багатьох природних та психосоціальних законів, згідно яких відбуваються зміни у суспільстві та кожній конкретній особистості, вміння передбачити потреби майбутнього та реорганізувати культурно-освітній заклад відповідно до цих потреб - ось ті основні задачі, що постають перед сучасною бібліотекою як соціальною інституцією. Відчуття кожного співробітника бібліотеки, як окремої особистості, що є частиною соціальної інституції (тобто бібліотеки), якій притаманні певні психологічні особливості та якості, забезпечить її творчий розвиток та самоактуалізацію. Тому для якісного виконання цих задач бібліотека повинна бути єдиним організмом, готовим до реалізації

зовнішньої політики та перспективних планів на шляху досягнення наступного етапу розвитку.

Бібліотека, як і будь яка соціальна інституція, є носієм унікального складу якостей, притаманних кожному її складовому елементу. Так, на формування особистості бібліотеки впливають два види факторів (рис.1.1) – психологічні (характер, тип НС, розумові особливості, здібності) та соціальні (релігійні, політичні погляди, уподобання, ментальність), вони можуть бути внутрішніми (відображення особистостей колективу бібліотеки) та зовнішніми (проекція якостей особистості читача та суспільства в цілому).

Рис.1.1. Фактори, що впливають на формування особистості бібліотеки

Ці фактори акумулює в собі особистість, постійно знаходячись у стані формації, обираючи ті тенденції та якості, які є найбільш спроможними та актуальними не тільки на даному етапі розвитку, але й у найближчій перспективі. Тут є доречним порівняння особистості бібліотеки зі структурою особистості, запропонованою К. Юнгом (рис.1.2), в якій свідомість (особистість бібліотеки) постійно балансує між потребами колективної свідомості (зовнішні фактори) та індивідуальної підсвідомості (внутрішні фактори), обираючи серед різноманіття мотивів та потреб найактуальніші для свого творчого розвитку та самоактуалізації.

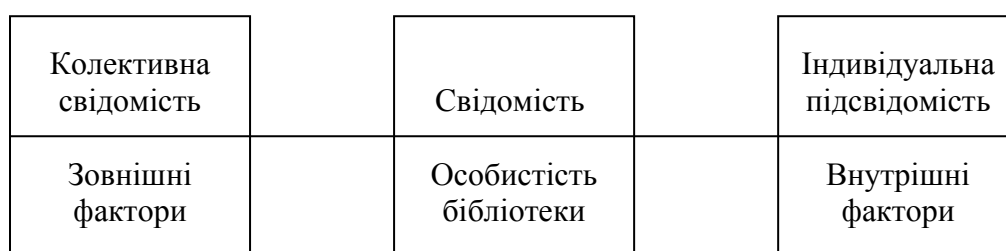

Рис. 1.2. Взаємозв'язок структур особистості

Тож можна стверджувати, що колектив співробітників, керівництво, фізичне середовище, у якому вона розташована, представляють собою психосоціальну проекцію людської особистості – особистість бібліотеки.

Зміни у внутрішньому психосоціальному середовищі бібліотеки, як і в кожній особистості, що його складає, відбуваються під впливом зовнішніх психосоціальних

факторів: світові тенденції, погляди, політична та економічна ситуація, зміни у психології поколінь.

Реорганізація такої соціальної інституції як бібліотека, потребує суттєвої підготовки. Досліджуються умови за яких зміни у структурі бібліотеки матимуть позитивні наслідки та пройдуть без суттєвих втрат, як з боку колективу співробітників, так і з боку читацької аудиторії.

За основу одиниці «реорганізація структури бібліотеки» береться такий психологічний термін як «самоактуалізація особистості», адже самоактуалізація за А. Маслоу, це – розкриття власних здібностей для їх подальшої реалізації. Наводиться декілька особливостей, притаманних особистості в процесі самоактуалізації: повне прийняття реальності та комфортне відношення до неї; прийняття інших та самого себе; професійна захопленість улюбленою справою, орієнтація на задачу, справу; постійна новизна, свіжість оцінок, відкритість досвіду тощо. Можна стверджувати, що саме ці якості повинна мати особистість бібліотеки для підвищення ефективності процесу власної реформації.

За теорією ієрархії потреб людини, запропонованою А.Маслоу, на шляху до самоактуалізації людина виявляє певний ряд потреб, обов'язкових для задоволення. Тільки за умови задоволення всього спектру потреб, особистість матиме змогу та бажання до самоактуалізації. Ієрархічна структура потреб особистості наведена у таблиці 1.1. Первинними вважаються фізіологічні потреби особистості, вони є найнижчими, але без їх задоволення особистість не переходить до іншого рівня, за таким же принципом розташовані і інші потреби.

Таблиця 1.1. Проекція потреб особистості людини (за теорією А. Маслоу) на особистість бібліотеки

Ієрархія потреб особистості за теорією А.Маслоу	Потреби, що постають перед особистістю бібліотеки
Фізіологічні потреби	Комфортна будівля, зручне розташування у площині міста, якісне освітлення та опалення, облаштованість робочих місць співробітників та читачів, сучасні автоматизовані системи обслуговування, наявність місць для відпочинку
Потреби у захисті та стабільності	Захищеність від стихійних лих, впевненість в економічній стабільності установи, надійна охоронна система, гарантія психічного та фізичного здоров'я співробітників та читачів
Соціальні потреби	Комфортний психологічний клімат колективу, гарантія

	гідного відношення у системі «бібліотекар - читач», стабільність та принциповість керівництва, наявність соціальних програм
Розуміння власної гідності	Впевнене положення бібліотеки у системі вузу, високий рейтинг серед бібліотек міста та країни, загальний імідж бібліотеки, престижність читання серед сучасників
Самоактуалізація	Готовність до змін згідно потребам суспільства, спроможність бібліотеки задовольняти різноманітні запити сучасного читача, відмова від образу «сховища інформації»

З таблиці видно, що лише за умови задоволення попередніх чотирьох потреб особистості бібліотеки, можливе якісне проведення її реорганізації. Але сама реорганізація починається вже на шляху задоволення цих потреб.

На кожному з етапів задоволення власних потреб можливе виникнення кризових ситуацій через порушення зв'язку між будь яким з компонентів даної особистості. Для подолання цих кризових ситуацій слід зробити:

1. Проаналізувати, до якої групи потреб відноситься дана кризова ситуація (потреби першого та другого порядку вирішуються виключно адміністративними рішеннями);
2. Ситуації, що відносяться до соціальних потреб слід вирішувати за допомогою професійних психологів та соціальних робітників, активно приймати участь у соціальних програмах міста та вузу;
3. Ситуації четвертого порядку вирішуються за допомогою PR-менеджерів, активної участі у житті міста та вузу, залучення до співпраці місцевих ЗМІ.

Готовність до самоактуалізації - це найважчий етап, який стане своєрідним відображенням продуктивного подолання всіх попередніх етапів.

1.4 Розробка кадрової політики та системи підвищення кваліфікації

Трансформація сучасної бібліотеки в бібліотеку інформаційного суспільства вимагає радикальних перетворень і зміни підходів до організації усіх аспектів її діяльності, від теоретичної доктрини до структурних перетворень і проектування бібліотечних будівель. Вхідження бібліотеки в інформаційний простір, поява нових технологій вимагають від нас нових підходів до управління бібліотекою. Нажаль, найчастіше інформатизація

бібліотек сприймається лише як процес обладнання її сучасними технічними засобами. Але жодна, навіть найсучасніша техніка не здатна підвищити ефективність роботи, у разі, якщо впровадження нових інформаційних технологій не супроводжується вагомими змінами усіх бібліотечних підсистем. Сферою інновацій повинні стати технологічні процеси, структура бібліотеки і функцій її підрозділів, система управління персоналом.

Цей процес потребує наукових досліджень, націлених на розробку стратегії розвитку бібліотек вищих навчальних закладів у глобальному електронному середовищі, формування єдиного науково-інформаційного простору університету. Одним з напрямків дослідження є формування кадрової політики на основі розробки методів діагностики та прогнозування кадрової ситуації та комплексної програми розвитку умінь та навичок робітників.

Сучасні динамічні перетворення становлять основний фактор формування нових професійних вимог до бібліотечних працівників. На жаль кадрова проблема бібліотек залишається чи не найбільш серйозною. Поки що зберігаються тенденції, що розпочалися ще у кінці 90-х років, а саме:

1. Старіння, плінність, «вимивання» кадрів. Переважна більшість спеціалістів бібліотеки – люди досить похилого віку, а наші читачі – це молодь.
2. Низький рівень притоку молоді в професію, особливо зі спеціальним професійною освітою, спричинило зниження загальної кількості співробітників бібліотек з вищою спеціальною освітою (кількісний показник) та низький рівень професіоналізму (якісний показник).
3. Значна кількість тимчасових співробітників, які використовують працю в бібліотеці в очікуванні більш вигідних пропозицій. Тимчасові працівники відбирають у бібліотек час, експлуатують інтелектуальні ресурси (знання кваліфікованих фахівців через наставництво та систему підвищення кваліфікації), матеріально-технічну базу бібліотек (приміщення, обладнання), пред'являючи натомість неефективну низько кваліфіковану працю.
4. Порушення системи наступності поколінь внаслідок негативного впливу економічної ситуації останніх десятиліть.
5. Невеликі можливості для професійного і кар'єрного зростання, що пов'язані зі слабо розвиненою системою мотивування і стимулювання персоналу.

Всі рішення МОН стосовно бібліотек носять, як правило, характер рекомендацій і нерідко ігноруються адміністрацією вищих навчальних закладів. Тож, бібліотеки залишаються наодинці зі своїми проблемами. Через відсутність достатнього фінансування має місце дефіцит кадрів, перевантаження, відсутність матеріального заохочення, і при

цьому підвищення вимог до рівня технології роботи. Тому необхідність вироблення серйозної кадрової політики, персонал-стратегії для вирішення нових завдань з управління персоналом є очевидною.

Кадрова політика бібліотеки

Бібліотечний колектив має певні особливості, які обумовлені, насамперед, тим, що робота в бібліотеці, значною мірою, носить творчий, евристичний характер. В той же час - в бібліотечній праці багато процесів носять монотонний, жорстко регламентований характер та постійно повторюються. У цьому міститься суперечливість бібліотечної професії, яке створює певні труднощі у підборі і розстановці кадрів. Як приклад, можна привести процеси бібліотечної обробки документів. Праця систематизатора, каталогізатора, маючи у своїй основі творчий характер, в той же час вимагає дотримання багатьох стандартів (жорстко регламентована), граничної уважності і зібраності. Важливою властивістю бібліотечної праці є її багатофункціональність та взаємозамінність, що призводить до необхідності частого перемикавання з одного процесу на інший і викликає підвищену стомлюваність.

Наступна особливість впливає з того, що бібліотечна справа, за своєю суттю, є комунікаційною і передбачає спілкування з великою кількістю людей з різноманітними потребами, запитами, своєрідною манерою спілкування. Звідси формулюються такі вимоги до персоналу: знання й уміння в царині людського спілкування, професійна компетентність, витримка, доброзичливість, вміння співчувати, делікатність, ерудиція та інші особистісні якості (властивості) - все це можна вважати проявом здібностей, що сприяють успішній комунікації.

І, нарешті, головна особливість бібліотечних колективів це те, що вони переважно жіночі, тобто гомогенні. У таких колективах на перше місце виходять проблеми міжособистісного спілкування, вони психологічно нестабільні, конфліктні, в них більш значущу роль відіграють особистісні якості членів колективу, більш високі вимоги пред'являються до керівників усіх рівнів, особливо вищого. Слід зазначити, що гендерний підхід до дослідження бібліотечних колективів поки не отримав достатнього розвитку.

Крім зазначених вище характеристик бібліотечних колективів, слід зазначити наступне: під впливом інформаційних технологій в бібліотеках відбувається ускладнення процесу праці і неминуче розшарування колективу за професійним рівнем: одна його частина інтенсивно освоює нові технології, включаючи роботу з мережевими інформаційними ресурсами, інша - працює з традиційними носіями інформації традиційними методами. Рівень професійних знань у цих груп дуже різниться, що впливає на їх самооцінку, задоволеність працею. Подолання цих диспропорцій є актуальною

задачею управління персоналом і може вирішуватися різними способами, серед яких, на першому місці, безумовно, стоїть підвищення кваліфікації. Однак і інші управлінські засоби, орієнтовані на освоєння нового, особливо система мотивації персоналу, можуть сприяти зниженню гостроти проблеми. Всі вище перелічені характеристики бібліотечного колективу повинні братися до уваги при розробці кадрової політики бібліотеки.

Суттю кадрової політики є робота з персоналом, відповідно до загальної концепції розвитку бібліотеки. Мета кадрової політики - забезпечення оптимального балансу процесів оновлення і збереження кількісного та якісного складу кадрів, в його розвитку, відповідно до потреб бібліотеки, вимог чинного законодавства, стану ринку праці.

Кадрова політика повинна враховувати всі ті складні соціально-економічні, науково-технічні, технологічні, психологічні проблеми, що мають місце в діяльності бібліотечних фахівців у період трансформації бібліотеки, її інноваційної діяльності.

У деяких великих бібліотеках існує документально закріплене уявлення про кадрову політику, кадрові процеси, заходи і норми їх здійснення. Але, в більшості бібліотек уявлення про те, як працювати з персоналом, існує на рівні розуміння, але не закріплено документально. Кадрове планування передбачає застосування базисного процесу планування у рішенні потреб бібліотеки щодо людського ресурсу. Тому, щоб бути ефективним, воно повинно ґрунтуватися на довгострокових планах бібліотеки в цілому.

Безпосередньо кадрове планування полягає в розрахунку необхідного контингенту працівників за кількістю та кваліфікацією. Разом з тим, успіх розвитку будь-якої бібліотеки, безумовно, залежить від наявності необхідних працівників у необхідний час на правильно обраних посадах. За допомогою персонал-стратегії можна заповнити вакантні позиції, зменшити плинність кадрів, оцінити можливості кар'єрного росту фахівців в межах бібліотеки.

Чим більше бібліотека, тим важче врахувати різноманіття і складність існуючих та майбутніх виробничих зв'язків. У зв'язку з цим персонал-стратегія стає найважливішим елементом кадрового планування в бібліотеці. Без розробки й реалізації персонал-стратегії своєчасне комплектування потрібними кадрами всіх підрозділів бібліотеки неможливо.

Стратегія персоналу бібліотеки ДонНТУ містить: відбір, адаптацію, підвищення кваліфікації кадрів; розстановку і закріплення кадрів; вдосконалення мотиваційного механізму їх діяльності; покращення умов і привабливості праці; атестацію, стимулювання професійного росту; роботу з резервом кадрів; контроль за діяльністю персоналу; систему інформування кадрів про завдання колективів; їх виховання.

Система адаптації та планування кар'єри молодих працівників бібліотеки Донецького національного технічного університету.

Сучасну тенденцію розвитку бібліотечних кадрів університетів ілюструє невеличке дослідження. У бібліотеці Донецького національного технічного університету на цей час працює 82 особи. Середній вік співробітників бібліотеки – 48 років. З вищою освітою – 67 осіб, із них з вищою спеціальною - 40 (48%). За віковим складом: 31 особа (37%) - це люди пенсійного віку. За рівнем професійної підготовки цю групу складають переважно люди з вищою спеціальною та вищою освітою – 27 (19+8) осіб (87%) з великим стажем роботи, 12 (38%) з них займають керівні посади у бібліотеці. Друга група - 35 осіб (42%) – люди середнього віку від 30 до 55 років, серед яких 24 (12+12) особи (68%) мають вищу і вищу спеціальну освіту, 13 (37%) займають керівні посади у бібліотеці. У третій групі 16 осіб - молодь до 30 років (19%), всі 16 (9+7) мають вищу спеціальну освіту, вищу освіту інших напрямків, або закінчують навчання, 6 (38%) обіймають керівні посади у бібліотеці.

В сьогоденних питаннях кадрової політики ставка робиться на молодь. Адже саме молоді кадри, для яких професійно значущими стають мобільність у засвоєнні нових технологій та здатність вирішувати поставлені перед бібліотекою завдання, відіграють значну роль в оновленні бібліотеки, підвищенні її конкурентноздатності. Переважними якостями молодих бібліотекарів у даному випадку стають: постійне прагнення до підвищення професійного рівня, участь у розробці наукових проектів бібліотеки, здатність відстоювати свою точку зору, наявність власної думки, творчий підхід до справи.

Проте, зазвичай, молоді у кадровому складі бібліотеки небагато, як правило, це 10 - 30 відсотків від загального складу бібліотечного персоналу. Утримати їх у бібліотеці не просто, але шляхи вирішення цієї проблеми є. Серед них: зняття "зрівняння" в оплаті праці, перспективи кар'єрного росту, отримання задоволення від виконуваних функціональних обов'язків, створення умов для реалізації творчих амбіцій, можливості для професійних контактів зі своєю віковою категорією, отримання нових знань з урахуванням схильностей і інтересів, різні форми соціальної підтримки і захисту, гнучкий робочий графік. До речі, комп'ютеризація бібліотечних процесів та використання Інтернет-технологій у роботі теж вельми привабливі для молоді.

Сьогодні велика увага приділяється проблемі адаптації молоді у бібліотеці, особливо, враховуючи різну освіту та досвід роботи. Аби молоді співробітники відчували свою участь у роботі й житті бібліотеки, для них у бібліотеці ДонНТУ була розроблена програма «Курсу молодого бібліотекаря», що передбачає не лише навчання азам професії, а й детальне знайомство з роботою всіх відділів бібліотеки. Кожний новий співробітник бібліотеки знайомиться зі специфікою їх роботи, з організаційною документацією, проходить стажування на робочому місці. Для співробітників без спеціальної освіти організовано лекторій з основ бібліотечної справи «Бібліотекар - початківець». При

методичному відділі працює консультативний центр на допомогу самоосвіті.

Неоціненними інструментами адаптації персоналу служать наставництво і коучінг. Застосування елементів коучінгу у поєднанні з наставництвом дає змогу не тільки безпосередньо навчати молодь, а й надати змогу максимально розкрити свій творчий потенціал. Результатом взаємодії молодого співробітника і наставника є оцінка його професійних та особистісних якостей. Для оцінювання використовується рейтинговий метод, а саме - заповнюється спеціально розроблена таблиця з переліком характеристик, які підлягають оцінюванню. Кожна позиція оцінюється за 4-х бальною системою, для кожної групи компетенцій визначається ціна балу в залежності від пріоритетів необхідних якостей. Така оцінка стає основою для планування кар'єри фахівця.

В бібліотеці створено Раду молодих бібліотекарів ДонНТУ – суспільне професійне об'єднання бібліотечних працівників віком до 35 років, метою якої є активізація та підтримка професійної та суспільної діяльності даної категорії співробітників. Завданням об'єднання є стимулювання творчої діяльності, сприяння професійному розвитку бібліотечної молоді, виховання кадрового резерву.

Для молодих бібліотекарів, що мають великий потенціал і можуть стати кадровим резервом, складається індивідуальний план розвитку, що містить три основні блоки: інформація про співробітника (освіта, посада, рейтинг і т.ін.), мета розвитку (по кожній з компетенцій з визначенням бажаних результатів), перелік навчальних дій та засобів розвитку. Приклад формулювання мети: «Створювати позитивний імідж бібліотеки», «Оцінювати і вдосконалювати якість інформаційних послуг». Оскільки у бібліотеці розроблено систему професійної освіти, структура переліку розвиваючих дій в індивідуальному плані розвитку визначається у межах прийнятої парадигми.

У перелік розвиваючих дій входять засоби самоосвіти, спеціальне навчання, стажування, участь у семінарах і конференціях, участь у наукових дослідженнях, тренінгах, розробка власних проєктів. Розвитку комунікативних здібностей, наприклад, сприяє метод комунікативних груп. Це психологічний метод у вигляді ігрових, рольових та інших форм практичних занять, зокрема з покращення навичок спілкування, навчання методикам вирішення конфліктних ситуацій. Треба зауважити на користь отриманого психологічного досвіду у сфері міжособистісних відносин колективу співробітників, що мають різний трудовий стаж та вік.

Психологічне сприяння розвитку творчості молодих бібліотечних фахівців.

Психологічний аспект обдарованості являє собою комплекс питань, основними з яких є: виявлення, навчання й розвиток обдарованих фахівців. Фундаментом психолого-

педагогічного процесу, що веде до досягнення висунутої мети, є створення умов для продовження освіти, особистісного й професійного росту. Це досягається шляхом формування потреби до самовиховання, підвищення рівня не тільки професійних знань, але й набуття знань з усіх видів життєдіяльності через навчання робітників прийомам самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення. Від колективу бібліотеки потрібне здійснення заходів по створенню умов праці і професійного зростання молодих фахівців, що забезпечують всебічний розвиток їхніх творчих здібностей і практичних навичок.

Свобода особистості - найважливіша умова розвитку творчого потенціалу. Категорії свободи особи й волі вибору варто розглядати як проблему волі вибору видів діяльності. Тут маються на увазі саме творчі заняття і їхнє місце в колі всіх занять, які здійснюються не під тиском «зовнішньої мети», а завдяки глибокій внутрішній мотивації, тобто види діяльності, які молодий бібліотекар вибирає сам з ростом його творчої активності, професійного рівня й компетенції. Творча особистість - це особистість із певним набором моральних, емоційних, морально-вольових якостей. В основі її професійного розвитку лежать мотиви поведінки й діяльності, в якій ці мотиви можуть реалізуватися оптимально як для людини, так і для суспільства.

Під час організації роботи дуже важливо досліджувати, які здібності є ключовими. Це допомагає знайти найбільш діючі методи їхнього розвитку. Роботу з розвитку творчого потенціалу особистості необхідно починати з діагностики здібностей. Для цього пропонується варіант програми розвитку творчих здібностей молодих бібліотечних фахівців.

Перший етап включає в себе діагностику творчої активності молодих бібліотекарів (методика підготовлена М.І. Рожковим, Ю.С. Тютюнниковим, Б.С. Алішевим, Л.А. Воловичем), творчого мислення (методика П. Торранса). За висновками цієї діагностики виявляються працівники з високим рівнем творчого потенціалу та творчої активності.

Наступним етапом соціально-психологічного супроводу молодих фахівців є залучення працівників до проведення масових заходів, розробки стендів та плакатів, виставкової роботи, участі у психологічних заняттях. Завдяки цим заходам молоді бібліотекарі удосконалюють навички творчої діяльності, розвивають гнучкість, оригінальність та швидкість мислення.

Як приклад, розглядається заняття з розвитку творчих здібностей у молодих бібліотекарів.

На занятті можуть бути використані як специфічні професійні вправи, так і вправи, що розвивають загальну творчість.

Ділова гра «Модель бібліотечної виставки»

Мета: виявлення рівня умінь і навичок організації бібліотечних виставок співробітниками відділів обслуговування.

Хід гри

Перший етап: теоретична частина заняття. Ведучий викладає основні вимоги до виставкової діяльності, нагадує учасникам класифікацію виставок, роз'яснює основні поняття: «концепція», «модель», «оцінювання ефективності».

Другий етап: підготовка проектів. Учасники гри поділяються на дві команди. Кожна команда представляє окрему бібліотеку і отримує спеціальну матрицю, куди вносить відповідні дані, на основі яких складається знакова модель виставки (читацьке призначення, цільове призначення, концепція, місце, назва, розділи, використані цитати, необхідні засоби для оформлення, супутні заходи, засоби реклами, способи оцінювання ефективності).

Третій етап: захист проектів. Представники кожної команди представляють колективні проекти. Учасники слухають виступи, задають питання, доповнюють доповідачів, надають коментарі у процесі гри.

Четвертий етап: підведення підсумків. Ведучий підводить підсумки гри. Виявляє проблеми, що виникли у команд, надає практичні рекомендації.

Із загальних вправ, рекомендованих бібліотечними фахівцями, для розвитку творчої активності особистості можуть бути використані наступні: «Генерація ідей (за методом мозкового штурму)», «Асоціації з предметом», «Кольори», «Анаграми», «Портрет», «Арифмометр», «Детектив», «Нове бачення», «Самопрезентація», «Виставковий центр», «Мої перспективи».

Заняття доцільно проводити два рази на рік з дотриманням усіх вимог до проведення та організації психологічних занять (М. Форверг и Т. Альберг).

За результатами проведених заходів з розвитку творчих здібностей усіх фахівців, можна створити модель творчого бібліотекаря - молодого фахівця, якому притаманні такі творчі риси:

1. Стійка потреба в знаннях, в оволодінні новими засобами діяльності;
2. Прагнення глибшого пізнання явищ, які вивчає;
3. Здібності до спостереження та аналізу;
4. Пізнавальна діяльність, як відмінна якість особистості;
5. Прагнення до виконання різноманітних завдань творчого характеру;
6. Пошук неординарних рішень при виникненні різних проблем;

7. Бажання досягти успіху у будь-яких ситуаціях;

8. Постійне прагнення саморозвитку.

Працівник самостійно приймає рішення. Бере на себе організацію та керівництво діяльністю творчих груп, допомагає колегам, володіє не тільки обов'язковими професійними знаннями, а й працює з додатковими матеріалами. У нього добре сформовані загальні, спеціальні, самоосвітні та комунікативні навички та вміння. Він вміє мислити самостійно, критично, гнучко, оригінально, володіє загальними методами наукового пізнання (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація, класифікація, абстрагування, конкретизація).

Працівник пропонує декілька підходів щодо розв'язання задач. Бачить проблеми та об'єкти в різних ракурсах, використовує асоціації. Він ставить перед собою цілі і підпорядковує їм свою діяльність. Він фізично розвинений, працездатний, енергійний, емоційно стійкий.

Ця модель творчої особистості бібліотекаря є тим ідеалом, якого прагнуть досягти у своєму розвитку усі фахівці.

Таким чином, основні завдання стратегії персоналу бібліотеки ВНЗ у період її трансформації у науково-інформаційний центр можна сформулювати так [94]:

- розробити заходи з адаптації наявного трудового потенціалу до вимог, передбачених новою стратегією, одночасно розробити оновлену концепцію розвитку кадрів і систему заходів по її реалізації, адекватну зазначеній стратегії;
- працювати на випередження тих змін, які передбачаються загальними стратегіями бібліотеки, інакше нікому буде ці зміни впроваджувати і організувати роботу по новому;
- ввести системну кадрову роботу, яка б передбачала наявність, взаємозв'язок і взаємообумовленість всіх аспектів управління персоналом, її безперервність;
- не допускати виключно технічного, ресурсного підходу до кадрів, а ставитись до них, як до соціальної складової діяльності бібліотеки. Адже повноцінне формування і відновлення трудового потенціалу залежить від соціального середовища.

Сьогодні необхідно виробити нові критерії для визначення рівня професійної компетентності працівників бібліотек. Бібліотеці доцільно провести сертифікацію робочих місць, тобто перелік вимог, яким повинен відповідати претендент на це місце – освіта, професійна підготовка, стаж, навички роботи, особисті якості. Це допоможе уникнути помилок під час прийому на роботу та у випадках зміни структури бібліотеки.

Потребує перегляду система підвищення кваліфікації всіх рівнів. Спеціалістам з вищою освітою треба надати можливість отримати додаткову освіту з управління, психології, права. У свою чергу, для бібліотекарів з вищою, не бібліотечною освітою необхідно створити умови для отримання другої вищої освіти за фахом. Тобто, у вищих навчальних закладах організувати прискорені курси безкоштовної спеціальної освіти для бібліотекарів з вищою, але не бібліотечною освітою.

Нажаль, сучасні бібліотеки поставлені у досить складні умови, коли існує жорстка тарифна сітка, жорсткий штатний розклад, змінюється зовнішнє середовище, і не вистачає молодих фахівців, що володіють навичками, необхідними для виконання нової місії бібліотек. До цього треба додати, що у країні по суті відсутня державна система підвищення кваліфікації. Не розробляються державні програми, конкурси, системи премій, які б сприяли залученню молоді до активної самоосвіти. Не вдосконалена, з погляду нових потреб, методика і система атестації бібліотечних працівників. Відсутність суттєвого матеріального заохочення, комфортних умов і сучасного обладнання для роботи не сприяє притоку у галузь спеціалістів суміжних професій (інженерів, менеджерів, психологів). Падіння престижу професії призвело до зменшення студентів бібліотечної спеціальності у середніх і вищих навчальних закладах, а отже, створило дефіцит кваліфікованих кадрів. Більш того, навчальні заклади культури не враховують потреби університетських бібліотек, не направляють студентів на практику і не розподіляють на роботу.

Тому, для керівництва бібліотекою особливо важливо мати чітко побудовану, адаптовану до даних умов кадрову політику, щоб зберегти кваліфікований персонал, залучити до бібліотеки та виховати молодих співробітників.

1.5 Розробка концепції взаємодії бібліотеки ВНЗ з установами науки та культури

Історичний досвід людської цивілізації свідчить про те, що найбільш вагомим критерієм, який впливає на становлення людини як особистості, як суб'єкта і об'єкта соціальних комунікацій, була, є, і буде книга. Тому, всесвітня бібліотечна система завжди акумулювала знання та мудрість людства і представляла собою єдиний світський соціальний інститут, який вважався символом суспільного гуманізму.

Місце вишівської бібліотеки у цій системі особливе, тому що визначився явний розрив поміж освітою та культурою, внаслідок чого освітні заклади втрачають те, що було культурною складовою естетичної освіти студентів [75, 105].

У маніфесті ЮНЕСКО бібліотека розглядається як активна сила у сфері освіти, культури та інформації, як суттєвий фактор у культивуванні ідей миру та духовності у свідомості людей [78].

Питання про соціальну місію бібліотеки, її ролі як соціального інституту є предметом дискусій багатьох відомих теоретиків бібліотечної справи. Їх погляди сходяться в тому, що ця місія змінюється відповідно зі змінами у суспільстві [26].

Наприклад, М.Я. Дворкіна розглядає проблему в історичному аспекті і відзначає, що філософією бібліотеки завжди була філософія просвітництва. Тому, ідеї просвітництва повинні бути присутніми і в новій системі поглядів на місію бібліотеки у сучасному соціумі.

А.И. Каптеров зауважує, що бібліотека із храму перетворилась на заклад, що сприяє освіті населення, потім в ідеологічний інститут, далі – у центр дозвілля.

В питанні про сутність та соціальне значення бібліотечної справи сьогодні вчені виділяють декілька підходів до цієї проблеми: культурологічний, маркетинговий та інформаційний.

Культурологічний підхід, зокрема, декларують співробітники ДПНТБ СВ РАН. Вони однакові в тому, що «бібліотека повинна залишатись величним храмом знань та культури, а не перетворюватись на базар».

Так, Ю.В. Клімаков бачить призначення бібліотеки «у збиранні та збереженні духовних досягнень людської цивілізації, сприянні використанню всесвітнього історичного досвіду людства».

С.А. Порошин розцінює вітчизняну бібліотеку як джерело духовності: «Два храми були в нашій країні: церква та бібліотека».

Цю позицію підтримують і зарубіжні колеги. Так, у Берліні, у червні 2011 року проходив 100-й З'їзд німецьких бібліотекарів, на якому обговорювалась роль бібліотек як культурних та освітніх закладів, як партнерів закладів культури та освіти, підкреслювалась її роль у збереженні культурного надбання нації [124].

Маркетинговий підхід також має своїх прихильників: Н.І. Тюліна вважає основою бібліотечної справи філософію маркетингу і пов'язує її зі змінами соціальної місії бібліотеки, стверджуючи, що такий підхід у сфері обслуговування користувачів і наукового управління діяльністю бібліотеки зміцнить її статус як соціального інституту.

І.П. Осипова висловлює думку, що маркетинговий підхід дозволяє створити сучасний образ бібліотеки як соціального інституту, що функціонує у ринкових відносинах, у діяльності якого зацікавлене суспільство. Однак, деякі спеціалісти застерігають від перетворення маркетинг «із засобу в мету» (Т.Л. Манілова), бо тоді порушується головна непохитна ідея діяльності бібліотеки: «тут зберігається пам'ять людства, історія, культура, а зрештою – вічність».

Інформаційний підхід є на сьогодні найбільш розповсюдженим у визначенні соціальної місії бібліотеки, в його основі лежить «філософія доступності інформації для всіх (М.Я. Дворкіна).

Н.І. Тюліна висловлює думку, що інформаційний підхід визначає й головні соціальні функції бібліотеки: освітню, виховну, дозвілля, комунікативну, але уточнює, що інформаційна і культурно-просвітницька функції не рівнозначні.

А.І. Каптерев вважає, що первинною функцією бібліотеки є меморіальна, призначення якої – збереження культурної спадщини.

Деякі автори, ігноруючи соціальні функції бібліотеки, підмінюють їх технологічними. Прихильник цієї точки зору В.П. Леонов пропонує змінити функціональний підхід до бібліотечної справи на процесний, що означає відмову від вивчення зовнішніх зв'язків бібліотеки, її соціальної ролі у суспільстві та переключитись на дослідження внутрішніх механізмів її функціонування [26].

Вочевидь, що точки зору вчених не співпадають, і кожна з них має право на існування. Аналізуючи думки відомих спеціалістів, можна зробити певні висновки щодо соціальної функції бібліотеки, в т.ч. і її просвітницької діяльності. Різноманітні інновації не повинні руйнувати усталеності бібліотеки як сховища культурного надбання, як системи, що задовольняє потреби користувачів щодо цієї спадщини та надає її для суспільного використання.

Однак, в умовах стрімкого розвитку інформаційних комп'ютерних технологій, традиційні бібліотечні форми роботи стали розцінюватись як свідчення архаїчності бібліотечної справи.

Щоб бути на рівні вимог часу, тобто відповідати потребам інформаційного суспільства, керівники бібліотек активно впроваджують програми інформатизації та комп'ютеризації бібліотечних процесів, проекти побудови електронних бібліотек, надання інноваційних бібліотечних послуг, віртуальних форм бібліографічного обслуговування, приєднуються до проектів архівів відкритого доступу і т. ін. Ця тенденція притаманна бібліотекам усього світу. Обумовлені капітальні витрати виправдовуються перспективою підвищення якості бібліотечно-бібліографічного обслуговування, гарантіями закріплення

на інформаційному ринку та входження в інформаційне суспільство у якості повноправного члену.

Це означає, що змінюється комунікативна сутність бібліотек – вони виходять із документальної комунікації і перетворюються на елемент електронної (цифрової) комунікації, тобто. відбувається так званий процес «розбібліотечування» [106].

Прогнозуючи роль та місце бібліотек в інформаційному суспільстві, необхідно виходити з постулату, що книга – це не тільки джерело інформації та важливий й елемент національного самоусвідомлення та загальнолюдської культури, а більш важливе надбання – гуманістичний символ нації. Без цього символу нація втрачає ідентифікацію як людина, що загубила пам'ять та забула рідну мову. Саме тому, оцифрований книжковий фонд не може бути ідентичним символом гуманізму; «розбібліотечена» бібліотека – символ технократизму, притаманний інформаторію, а не бібліотечному інституту [105].

Гуманістична місія бібліотеки – формування читача, його ціннісних орієнтацій, а не тільки задоволення утилітарних потреб у читанні. Пріоритет науково-технічної інформації над соціальною, історичною, естетичною, духовною призводить до того, що мету гуманістичної функції вбачають в інформаційному обслуговуванні спеціалістів у сфері гуманітарних наук, а не в гуманітарній просвіті читачів.

Можна стверджувати, що інформатизація не самоціль, а засіб зміцнення та розвитку гуманістичної сутності, тому соціальні функції, що традиційно виконуються бібліотекою, зазнають такої трансформації:

1. Меморіальна функція повинна стати пам'яттю нації – збереження національної ідентичності у багатоетнічному складі народностей та націй нашої країни;
2. Просвітницька функція буде спрямована на виховання громадян даного соціуму (у нашому випадку – користувачів нашої бібліотеки – студентів, співробітників внз, сторонніх користувачів);
3. Інформаційна функція перетвориться у соціально-комунікаційну функцію, що відкриває шлях до всесвітнього простору, до духовних та наукових цінностей загальносуспільного значення;
4. Ціннісно-орієнтуюча функція повинна носити етико-світоглядний характер, де головним є питання про сенс життя кожної людини, нації, людства;
5. Функція рекреації (гедоністична) буде містити в собі виховання естетичного смаку, вивчення найкращих зразків літератури як класичної, так і сучасної [102].

Завдання та функції університетської бібліотеки в освітньому процесі

Вишівські бібліотеки, виконуючи освітню, виховну та педагогічну функції, набувають характер культурних центрів, у проектах яких передбачаються приміщення для проведення виставок, лекцій, концертів, презентацій, культурно-просвітницьких заходів.

Бібліотека нашого університету, виходячи на рівень бібліотечно-інформаційного центру (БІЦ), відкритого для читачів усього міста, повинна близько співпрацювати як з університетськими, так і з міськими науковими та культурологічними установами, спільними зусиллями виконуючи поставлені перед нами завдання.

В плані співробітництва з науковими підрозділами університету, бібліотека вбачає свою задачу у пропагуванні наукових досягнень вчених вишу, в інформаційному забезпеченні навчального та наукового процесів, у спільній діяльності по вихованню та просвіті студентської молоді. В той же час, позитивна оцінка діяльності бібліотеки у доповідях, публікаціях, виступах керівників вишу, вчених, викладачів, студентів формує позитивний образ бібліотеки у свідомості її користувачів.

Згідно закону України «Про вищу освіту» та відповідно до діючих в ДонНТУ методичних вказівок «Права, обов'язки та відповідальність учасників навчально-виховного процесу» в обов'язки науково-педагогічних працівників входять такі завдання:

1. Виховувати у молоді повагу до народних традицій та звичаїв, національних, історичних і культурних цінностей України, її державного та соціального устрою; дбайливе ставлення до історико-культурного та природного середовища країни;
2. Прививати їм повагу до принципів загальнолюдської моралі, правди, справедливості, відданості, патріотизму, гуманізму, доброти, та іншим моральним якостям;
3. Захищати молодь від будь-яких форм фізичного або психологічного насильства, запобігати вживанню ними алкоголю, наркотиків, іншим шкідливим звичкам [2, 95].

Вочевидь, що перед науково-педагогічним колективом університету та науково-технічною бібліотекою стоять спільні задачі. В цьому плані взаємне співробітництво може розвиватися у декількох напрямках:

1. З науково-педагогічним колективом вишу:
  - з факультетами, кафедрами;
  - з науковцями університету;
  - з кураторами груп.
2. З культурологічними структурами університету:
  - з інститутом культури;

- з центром культури «Софійність».
3. З суспільними організаціями університету:

- із студентським клубом;
- із творчими клубами співробітників і студентів.

Співпраця з науково-педагогічним колективом передбачає інформаційний супровід наукових заходів, що проводять факультети, кафедри (книжкові виставки, аналітичні обзори, оперативна інформація про нові надходження, електронна доставка документів, забезпечення доступу до мирових інформаційних ресурсів відповідно профільним дисциплінам ВНЗ) з використанням інноваційних технологій, пропагування наукової діяльності університету, наукових робіт вчених та творчої молоді університету (наповнення та супровід е-архіву працями співробітників та студентів, створення бібліографічних покажчиків видатних вчених університету, презентації нових видань наших авторів). Взаємодія бібліотеки з кураторами груп у здійсненні педагогічній діяльності полягає у підготовці та проведенні заходів з певної тематики, залученні студентів до участі у бібліотечних заходах з пропагування культури та здорового способу життя.

З культурологічними та суспільними організаціями бібліотека може співпрацювати у процесі проведення спільних масових, просвітницьких, презентаційних та рекламних заходів (літературно-художніх розробок, презентацій нових книг наших авторів, лекцій і бесід, присвячених молодіжним та загальносоціальним проблемам, рекламні заходи з метою популяризації бібліотечних послуг і пропагування бібліотечних ресурсів). В плані такої роботи бібліотека має певний досвід: проводились презентації книг наших авторів, літературно-художні вечори з нашими університетськими поетами, участь творчої молоді у заходах, присвячених важливим історичним і культурним подіям університету і нашої країни. Як приклад можна привести святкування Дня перемоги за участю студентів військової кафедри, університетських поетів, бардів. Свято було підготовлене для ветеранів Великої Вітчизняної війни – колишніх співробітників університету. Відділ культурно-просвітницької роботи започаткував креативний клуб “Y.E.S”, який об'єднує молодь за інтересами, має свою сторінку в Інтернеті. Активісти креативного клубу творчої молоді завжди беруть активну участь у святкуванні Всеукраїнського дня бібліотек – на святі звучать вірші, пісні, виконуються танцювальні номери.

Форми співробітництва науково-технічної бібліотеки ДонНТУ із закладами науки та культури міста

В «Положенні про управління культури і туризму Донецької міської ради», в р.7 визначені такі задачі:

1. Забезпечення у місті реалізації державної політики у сфері культури та мистецтва, охорони культурної спадщини і туризму;
2. Здійснення відповідно до законодавства державного управління та контролю у сфері бібліотечної справи та кінематографії;
3. Забезпечення реалізації прав громадян на свободу літературної та художньої творчості, вільного розвитку процесів культури та мистецтва, забезпечення доступності усіх видів культурних послуг і культурної діяльності для кожного громадянина [7].

Згідно цих завдань управління створює умови та сприяє діяльності закладів культури міста, надає організаційно-методичну допомогу таким організаціям, сприяє роботі творчих союзів, національно-культурних спільнот. У своїй діяльності бібліотека може розраховувати на допомогу адміністрації міста, координувати з нею напрямок своєї роботи, враховуючи спеціалізацію великих інформаційних закладів, що діють на території міста (наукові бібліотеки навчальних закладів, міські бібліотеки, бібліотеки інших відомств).

З науковими закладами міста.

Донецьк є великим науковим центром України, у місті працюють близько 60 науково-дослідницьких і проектно-конструкторських інститутів; напрям діяльності половини з них відповідає профілю підготовки наших студентів. Це гірнича справа, електротехніка, шахтне проектування та будівництво, металургія, хімічні технології, транспорт, механіка, верстатобудування.

У 1965р. був створений Донецький науковий центр НАН України, до якого входять 6 наукових інститутів, які займаються академічними науками та ботанічний сад.

В 2009 р. прийнято рішення про створення Донецького регіонального наукового центру Національної академії правових наук України.

Спеціалізовані бібліотеки цих навчальних закладів мають багаті фонди наукової, довідкової, нормативно-технічної літератури, проектно-конструкторської документації. Беручи до уваги те, що наш бібліотечний центр буде відкритий для користувачів всього міста, серед яких спеціалісти самих різних профілів та студенти різних вишів, доцільно надати фонди наукових закладів у корпоративному каталозі центру (за можливості – в електронному каталозі, або інформаційно про структуру та склад фонду в довідковому апараті, на сайті БЩ). На договірній основі можна визначитись з формою обміну документами, як традиційними, так і електронними. Вчені наших провідних кафедр активно співпрацюють зі спеціалістами науково-дослідницьких та проектно-конструкторських інститутів міста – проводяться спільні дослідження, за результатами

робіт оформлюються патенти на спільні винаходи; видаються підручники, монографії. В БЦ буде розташована лекційна зала, з усім необхідним технічним обладнанням, в якому можна буде проводити виставки та презентації праць вчених всього міста. Це позитивно позначиться на іміджі наукової еліти нашого регіону.

З науковими бібліотеками міста та бібліотеками вишів.

В нашому місті працюють 9 найстаріших державних та майже два десятки приватних вузів, близько 20 технікумів та училищ, декілька великих наукових обласних та міських бібліотек:

1. Донецька державна обласна універсальна наукова бібліотека імені Н.К.Крупської
2. Центральна науково-технічна бібліотека Мінуглепрома
3. Донецька обласна науково-медична бібліотека
4. Донецька обласна єврейська бібліотека
5. Донецька грецька бібліотека
6. Донецька обласна бібліотека для юнацтва
7. Донецька обласна дитяча бібліотека імені С. М. Кірова

Донецька бібліотека Державної консерваторії імені С. С. Прокоф'єва та ін.

Фонди цих бібліотек, в т.ч. і наукових бібліотек державних вишів володіють багатими науковими колекціями та навчальними виданнями (чого не можна сказати про фонди нових приватних навчальних закладів, які укомплектовані не дуже якісно). НТБ ДонНТУ постійно співпрацює з бібліотеками вишів за різними напрямками своєї діяльності, і цю співпрацю необхідно розвивати та закріплювати вже в рамках БЦ. Це і корпоративна каталогізація, і координація комплектування (в т.ч. періодичними виданнями), проведення спільних масових заходів, спільна робота в рамках зонального Методоб'єднання.

З культурними закладами міста.

Донецьк – великий культурний центр, в якому знаходяться більш ніж 50 палаців культури та клубів, більше 10 діючих кінотеатрів, близько 140 музеїв та музейних кімнат, близько 400 бібліотек з фондом більше 15 млн. книг, більш 10 спеціалізованих навчальних закладів культури та мистецтва. В тому числі більш 250 офіційно зареєстрованих пам'ятників культурної спадщини.

Найбільш значні культурні заклади Донецька:

1. театри - драматичний, оперний, ляльковий, ТЮГ в Макіївці;
2. музеї - художній, краєзнавчий, виставкові центри;
3. Донецька обласна філармонія імені С.С.Прокоф'єва;
4. Донецький будинок працівників культури та ін.

Співробітники університету та бібліотеки активно співпрацюють з театрами міста: регулярно здійснюють колективні походи в драматичний театр в рамках взаємної співпраці; для бібліотеки стало традицією колективне відвідування театру в своє професійне свято – Всеукраїнський день бібліотек. Урочисте святкування 90-річчя ДонНТУ завершилося святом у Донецькому театрі опери та балету.

Крім традиційних музеїв (художнього та краєзнавчого) в Донецьку знаходиться близько 140 музеїв та музейних кімнат. Серед них два великих державних обласних музеї: Донецький обласний художній музей та Донецький обласний краєзнавчий музей. Крім державних музеїв, є музеї створені підприємствами та організаціями міста. Серед них: Музей історії та розвитку Донецької залізної дороги, який створений Донецькою залізною дорогою; музей історії ДМЗ, який створений Донецьким металургійним заводом та інші. Існує музей нашого університету, який висвітлює становлення та розвиток нашого вузу, покоління вчених та державних діячів, які уславили наш учбовий заклад. Співпраця з цими організаціями забезпечує високий професійний рівень краєзнавчої роботи.

Крім цього, діє фестиваль-лабораторія альтернативних театрів «Арт-Альтернатива», художньо-виставковий центр «Арт-Донбасс», який розташований поблизу музичного парку. В Донецьку проходить близько 8 міжнародних фестивалів: «Бельканто», «Золотий Скиф», «Зірки світового балету» та інші.

З Будинком працівників культури проводились спільні духовні заходи. Регулярно організовувались зустрічі з нашими письменниками та художниками – з фантастом Ф. Березіним, письменником Д. Пеуновим, художником Н. Капустою, який відсвяткував разом з нашими читачами свій 70-річний ювілей.

В будівлі нового БІЦ передбачено виставкова зала, конференц-зала, літературна вітальня. В плані спільної праці з кінотеатрами в центрі можна влаштовувати перегляди популярних кінострічок для студентів та співробітників, творчі роботи кіноаматорів університету та міста, проводити творчі зустрічі з авторами цих робіт.

Виставкову залу можна використовувати для виставок художників міста, університету, пересувних виставок.

В рамках фестивалів можливі зустрічі з артистами наших театрів, гостями фестивалів, музичні концерти у рамках співпраці з філармонією.

Із засобами масової інформації

В нашому регіоні видається біля 60 найменувань друкованих ЗМІ, працює більш 10 радіостанцій, біля 30 телерадіокомпаній, більш 200 рекламних агентства, близько 100 видавництв та типографій. Весь цей комплекс інформаційних закладів може працювати на рекламу нашого університету та бібліотеки зокрема. Деякі ЗМІ, наприклад «Телеканал

«Донбас»», «Перший муніципальний», «27 канал», регіональні газети і журнали постійно висвітлюють нашу діяльність, публікують репортажі про події університетського життя. Зокрема, в 2011г. в місцевих ЗМІ широко висвітлювали події, пов'язані зі святкуванням 90-річчя нашого вишу та бібліотеки.

З громадськими організаціями міста

В Донецькому Управлінні по зв'язкам з громадськістю Донецької міської ради зареєстровано більш 400 громадських організацій, що діють у різних напрямках: спортивної діяльності, етнічні спілки (єврейської, російської, татарської, грецької, циганської культури). Представлені міжнародні молодіжні клуби, студентські об'єднання, центри молодіжних підприємницьких ініціатив, творчі спілки, екологічні об'єднання та організації з боротьби зі СНІДом та наркозалежністю; жіночі, краєзнавчі, патріотичні, духовні, клуби здоров'я, сім'ї та дитинства, технічної творчості, комп'ютерні і т. ін. В якості прикладу можна привести такі організації:

1. Донецький обласний Комісаріат захисту прав людини;
2. Донецька обласна молодіжна громадська організація "ОСКОЛ";
3. Міжнародна молодіжна організація AIESEC
4. ДООВМГО "Дсс" Студентська Платформа"
5. Донецька асоціація « Сім'я та здоров'я»
6. Донецька міська Екологічна рада
7. Донецька міська громадська організація «Центр «Здоров'я та суспільство»
8. Громадська організація «Донецький клуб мандрівників»
9. Донецька організація Української студентської спілки
10. Донецький міський центр молоді «Ініціатива»
11. Донецька міська громадська організація «Здоров'я молоді»
12. Донецький міський англо-французько-німецький культурний центр «Ластівка»
13. Донецька міська громадська організація «Анти-Снід»
14. Донецька міська молодіжна громадська організація „Центр реабілітації наркозалежної молоді « Твоя перемога»
15. Донецька міська молодіжна громадська організація «Клуб самодіяльності технічної творчості«Титан».

Цей, далеко не повний перелік організацій свідчить про багатогранність інтересів мешканців нашого міста. Саме вони є нашими потенційними читачами, з якими можлива взаємовигідна співпраця бібліотеки. Певний досвід роботи у нас вже є - спільно з Донецькою міською громадською організацією «Анти-Снід», з відповідною службою

міської ради, зі спеціалістами Донецького медінституту проводились заходи з пропагування здорового образу життя, патріотичного виховання молоді.

Форми співпраці з наданими в роботі організаціями настільки багатогранні, що неможливе застосування яких-небудь стандартних підходів. Кожна бібліотека встановлює їх для себе, виходячи з характеру своєї роботи, напрямку діяльності вишу та творчого потенціалу своїх співробітників. На сьогоднішній день бібліотеки є найкращими громадськими центрами, які здатні підтримувати та розвивати будь-який рух в сторону громадських комунікацій. Це сприяє формуванню привабливого іміджу бібліотеки, забезпеченню діяльності бібліотеки як інформаційного, культурного та комунікаційного центру, залучення до співпраці активної громадськості, пропагуванню бібліотечних фондів за допомогою проведення заходів різноманітних форм: літературно-музичних вечорів, презентацій, конференцій, круглих столів, клубів за інтересами та ін.

Досвід співпраці різних бібліотек із закладами науки та культури

Необхідно звернути увагу на те, що великий досвід цієї роботи був накопичений саме публічними бібліотеками, бо культурно-просвітницька діяльність завжди була одним із основних напрямків їх роботи. Тому, бібліотекам вишу необхідно вивчати та використовувати їх досвід. Форми соціального партнерства дуже різноманітні та створюються на різних рівнях: міжнародна співпраця, співпраця в масштабах країн СНД, України, на місцевому рівні. Ми розглядаємо варіанти співпраці різних форм та рівнів.

Форми міжнародної співпраці.

1. Спільний проект Бібліотеки Конгресу США та бібліотеки Маріїнського театру в Санкт-Петербурзі з модернізації архівних фондів театру. Проект було розпочато з ініціативи директора бібліотеки Джона Біллінгтона у 1999р. [17].
2. Проект технічної допомоги «Україно-Японський Центр (УЯЦ)», який був розпочатий у 2006 році підписанням протоколу про технічну співпрацю між Японським агенством міжнародної співпраці (JICA) та Національним технічним університетом України «Київський політехнічний інститут». Основна мета діяльності цього центру це розвиток співпраці в освітній, науково-технічній, культурній та економічній сферах. В рамках проекту КПІ здійснюється діяльність за наступними напрямками:
  - організація курсів по вивченню японської мови;
  - створення та забезпечення діяльності бібліотеки японської літератури (відеотеки, аудіотеки);

- проведення виставок в галузі освіти, науки, культури за участю японських партнерів;
- організація бізнес-семінарів, семінарів з проблем співпраці трикутника "наука-влада-промисловість", проблем енергозбереження та ін. [96].

3. Один із напрямків діяльності бібліотек – участь у формуванні громадянського суспільства в Україні спільно з громадськими організаціями, що отримали назву недержавного (третього) сектору суспільства (НДО). Ефективно працюючі організації третього сектору намагаються налагодити зв'язки з державними організаціями, бібліотеками. Аналіз роботи Кіровоградської ОУНБ ім. Чижевського з громадськими організаціями міста дозволяє стверджувати, що такі організації починають відігравати суттєву роль в побудові громадянського суспільства. Надано досвід реалізації проекту «Мережа громадської просвіти», який був направлений на розвиток ресурсних центрів НДО як консалтингових організацій для «третього сектору» на серйозній професійній основі. Враховуючи відсутність підтримки з боку держави, передбачена оплата Інтернет-зв'язку, комплектування фондів бібліотек літературою відповідної тематики – законодавство, правозахисна, література з питань гендерної політики. Кожен центр отримує БД «Ліга-закон», працівників навчають на тренінгах та семінарах в ОУНБ [19].

4. Центральна бібліотека ім. Пушкіна (м. Челябінськ) реалізувала проект «Театр плюс бібліотека», в рамках якого проходять творчі зустрічі з акторами міських театрів. Результатами цього проекту стали літературні міні вистави. Проведення таких зустрічей викликає велику зацікавленість у читачів, які люблять своїх акторів, постійно цікавляться їх творчими планами [86].

5. Приклад партнерства ЦБС Старого Осколу з управлінням освіти міста, з гуманітарним університетом, технологічним інститутом. Такий вид партнерства розвивається на некомерційній основі та вирішує питання міського товариства

в сфері освіти, культури, виховання за наступними напрямками:

- співпраця зі ЗМІ, які надають інформаційну підтримку бібліотечним акціям, сприяють просуванню книги та читання;
- співпраця з представниками духовенства Православної церкви в плані формування та розвитку духовної культури;
- співпраця з територіальними творчими спілками журналістів, художників, письменників, громадськими організаціями;
- інформаційне забезпечення закладів культури та мистецтва, в тому числі розміщення інформації про нові надходження бібліотеки на сайтах громадських організацій;
- партнерство з молодіжними організаціями: спільно з управлінням у справах молоді;
- партнерство з Всеросійським жіночим товариством "Надія Росії" в благодійній діяльності, в соціальній програмі підтримки соціально неблагополучних сімей

Така діяльність бібліотеки дозволяє їй позиціонуватися як центр місцевого співтовариства [99].

6. Досвід роботи відділу зв'язків з громадськістю та реклами Сахалінської ОУНБ. В результаті 13-річного досвіду роботи цього відділу були визначені такі напрями роботи:

- формування позитивного іміджу бібліотеки та громадської думки; рекламна діяльність бібліотеки;
- пропагування бібліотечного фонду;
- впровадження та розвиток моделі «Соціального партнерства»;
- розширення контактів з населенням, структурами влади, громадськими організаціями міста та області;
- залучення спеціалістів до волонтерської діяльності;
- інформаційне забезпечення громадських об'єднань.

Багаторічний досвід роботи цього відділу СахОУНБ підтверджує, що на цей час бібліотеки залишаються кращими центрами, які необхідні суспільству, та спроможні підтримувати будь-який рух вбік громадської комунікації [99].

Практика доводить, що бібліотека виступає тим перехрестям, на якому зустрічаються організатори проектів та їх учасники, які в подальшому стають користувачами бібліотеки. В основі таких спільних проектів завжди виникає серйозна соціальна проблема, на вирішення якої витрачається достатньо тривалий проміжок часу. Це спонукає до

залучення читачів, в тому числі молоді, до діяльності бібліотеки. В матеріалах, які стосуються спільного проведення конкурсів та проектів, було відзначено, що під час роботи обов'язково виникають нові ідеї щодо бібліотечної практики, нових книг, читачів, залучення коштів, яких в бібліотеці частіше за все немає.

1.6 Висновки

На сьогоднішній день зберігається тенденція активізації соціальних процесів у суспільстві. Активний розвиток отримує суспільний рух, який об'єднує наукову, освітню та культурну спільноту міста для вирішення конкретних проблем. Виникає необхідність особистої участі бібліотеки в певних справах, громадському житті та в суспільних комунікаціях, що зумовлює її подальший розвиток та поетапне рішення наступних задач:

1. Вибір моделі бібліотечно-інформаційного центру з вирішенням комплексу організаційних, технологічних та ресурсних питань; визначення концепції дизайну внутрішніх приміщень бібліотеки. Розробка стратегії рекламно-маркетингової та фандрейзингової діяльності БЦ.

2. Розробка стратегії управління персоналом бібліотеки, питань кадрової політики, системи професійного розвитку співробітників, розробка та створення системи підготовки кадрового резерву, системи адаптації колективу до нових умов роботи з урахуванням психосоціальних факторів розвитку та самоактуалізації особистості.

3. Позиціонування БЦ як міського центру культурного, наукового та суспільного життя, що зумовлює його активну взаємодію з міськими, громадськими, культурними та науковими установами регіону, з місцевими органами влади, засобами масової інформації, участь у корпоративній діяльності бібліотек з метою створення єдиного інформаційного простору вищих навчальних закладів регіону, країни та світу.